

В. СЕРЕБРЯКОВ

СССР спортынын заслуженный мастери

**ЧАНАЛА ДЬЮРИНЕ
ЮРЕНЕРИ**

Горно-Алтайский
БМБЛМ
г. Горно-Алтайск

ОЙРОТОБЛНАЦИЗДАТ
г. ОЙРОТ-ТУРА
1941

А
32
КОЛХОЗЧЫ-ФИЗКУЛЬТУРНИКТИН' БИБЛИОТЕЧКАЗЫ

В. СЕРЕБРЯКОВ

СССР спортынын' заслуженный мастери

ЧАНАЛА ДЬЮРЕРИНЕ
ЮРЕНЕРИ

ОИРОТСКИЙ ОБЛАСТЬТЫН'
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
г. ОЙРОТ-ТУРА
1941

У Ч У Р Ы

Кире сёс	5
Чананы ла таякты талдаары	6
Кийими ле ёдюги	7
Таяк дьокко базары	—
Таякту базары	8
Туу-чана техниказынын' элементтери . . .	10
Чаналарды кичеери	12

Кире сѣс

Чана спортло заниматься эдери, кижинин балтырларын тыныдып, дьурегин, нервный системаларын, тынар органдарын (ѳкпѳзин) ле онон до ѳскѳ ич органдарын темиктирип, эди-канына кѳдюрезине действовать эдип дьат. Кейге узак дьурери, кижинин эди-канын су-кадык эдип, быжыныктырып дьат. Бу ончозы, кижини су-кадык та, чыдамал да эдедилер.

Бистин тѳрѳлди корулаарына, чана спорт дьаан учурлу болуп дьат. Дьаан карда ѳткюрген чаначыл подразделение-лердин дьуучыл действиелери, дьуунын дьенюлерине ас дьединген эмес. Финский ак-гвардейщинала тартыжунун исторিয়াзына, чаначыл-доброволецтердин отрядтары, мактулу страницаларды ас бичиген эмес.

Чаналарды ла таяктарды талдаары

Чананын узуну, колын ёрё кёдюрп алган чаначынын сынына тюней болор (1-кы дьур.).

Таяктары колтыктын алдына дьедип турар керек (2-чи дьур.).

1 дьур.

2 дьур.

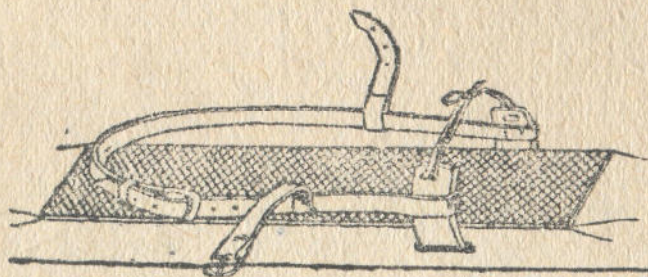
3 дьур.

Таяктын тудар учына, дьука кайышла эмезе лампанын ёзёгинен дьалбагы 2-см билдирге эдип алар керек (3-чи дьур.).

Базар площадына, резина дьаба кадап алар. Алын кайышты чананын юдинен ёткюреле, ого дезе (теренен, резинанан дьазаган) кийин кайышты дьазаар (4-чи дьур.).

Чананын эёлгирин, аргалу болзо, быдак дьогын талдап алар керек.

Дьаны юренип турган чаначы, дьооны 2—3 см кулузын таяк таянып „муртомаа“ деп бюдюмдю чаналарла базары, ончозынан эптю, ондый чаналар эптю болуп дьат, ненин учун дезе, олорло тус те, тус эмес те дьерлерле базарга кем дьок. Кулузын таяктар дьок болзо, кайын да, эмезе карагай да таяктарла тюзаланза кем дьок. Таяктар дьылмаар, быдак дьок, тус болор керек.

4 дьур.

5 дьур.

Чананын алын кайыжын, ёдюктин бажына, буттын сабарларынын юйези кирезинен ёдюп белине барбас эдип эдер керек (5-чи дьур.).

Кийим ле ёдюк

Туй ороонбогор. Тон, пальто, полушубка, папаха, дьелмер бёрюк, тар брюка ла юбка, тар ёдюк ле бийик чончойлу ёдюк, чаначыга сыранай дьарабас.

Ич кийимге катай, чекпеннен эмезе ныкта бёстён кёктёгён брюка, тюктен эткен фуфайка эмезе пиджак кийигер. Пиджактын дьаказына эки буу тагып алыгар, дьаан салкын тужунда олорло танып турарыгар.

Бажыгарга, кышкыда кийетен кулакту кепка эмезе тююген бёрюк кийигер. Тын эдигерди сооктон южютней чеберлеп аларга, бумазейный эмезе байковый трус кийигер. Юй улуска чананын костюмы анчадала эптю, ол дьок болзо, эр кижинин брюказын эмезе юбка да кийзе кем дьок. Будугарга, пьекса эмезе тегин ботинка, сопок, тумчукту пима кийигер (6-чы ла 7-чи дьур.). Ёдюктин кеми дегин ёдюктен бир-эки номер дьаан болор керек. Ултармыш эдип ёдюктин ичине бир кат кургак солом сугугар, таманыгарды газеттин чаазыныла (юзюлбес эдип) ороп алыгар, онын юстюне деревнянын ёрюжиле ёргён чулук кийигер, эмезе чекпен орошкынла ооройло, онын юстюнен катай, тегин чулук кийип алыгар. Колыгарга кийерге тюк эмезе теренен эткен дьенил меелей белетеп алыгар.

Таяк дьок базары

Чанага базып юренерин, таяк дьокко, бутты кёдюрип база дьылбырада базып базарынан баштагар.

Бутты ёрё кёдюрип базары. Буттарыгарды тизегерден эмеш бюктейле, тегинле баскан чылап базыгар. Кажыла алтаарыгарда чанаягарды карга тапылдадып базыгар. Кёксигерди ичкеери эмеш бёкёйтип алыгар, (8-чи дьур.).

6 дьур.

7 дьур.

8 дьур.

9 дьур.

10 дьур.

Турала, салаалу истеп эбирери. Чананын бажын кёдюрип, кийин учын карга дьаба базала, оны туура эдигер. Экинчи чананы кёдюрип баштапказына коштой экелигер. Онойып базарын айланып келгинче эдигер (9-чы дьур.).

Дьылбырада базары. Бутты кёдюрип базарына ла турала салаалай базып эбирерине юренип алала, дьылбырада базарына юренигер. Ичкеери дьылдырган будугарга бойыгарды энчейте тудугар. Сонооры арткан будугарды колыгардын сабузыла ичкеери дьёмөп туругар. Кийинде арткан будугарла ичкеери тебинип, карга дьылбырадып туругар (10-чы дьур.). Баштапкы алтамды кичинектен эдип, оморды дьургеери дьаанадып туругар (11-чи дьур.).

Таякту базары

Элип-селип базыт. Дьылбырадып базарына юренип алала, элип-селип базарына кёчюгер (бутла алтаганла сайын, он бутла бассагар, сол таякла таяныгар, сол бутла бассагар, он таякла таяныгар). Будугарды эмеш бюктейле, кёксигерди ичкеери энчейтигер. Бойыгарды тыныскытпай, дьайым тудугар (12-чи дьур.).

Бюктелген сол будугарла ичкеери алтайла, бойыгарды ол будугардын юсти дьаар энчейтигер, он колыгарды эмеш бюктеп, таягаарды ичкеери таштагар. Ол ок ёйдё, он бу-

12 дьур.

13 дьур.

14 дьур.

11 дьур.

дугарла дьыжа ичкеери тебинигер (13-чи дьур.). Он будугарды кере тепсегер де, сол будугарла тебинерин токтотпогор. Тебинерин он будугарла сол колыгарла бождоуп туругар (14-чи ле 15-чи дьур.). Тебингеннин соһында, он будугарды кере теппей бюктеген аяс, чананын учын кёдюрип, таягыгарды он колыгарла карга будугардын бажына туштап таяныгар (16-чы дьур.). Бюктеген он будугарла ичкеери алтайла, онын соһында онон ары барарын, онойуп ок барыгар.

Дьаныс уула базыт. Элип-селип базарына юренип ала-ла, дьаныс уула базып юренерине кёчюгер (ичкеери ийдинерин эки таякла дьаныс уула таянала ийдинигер). Сюрекей артыгы—бир уула бир алтап эки алтап базары.

Бир алтап базыт. Он будугарла дьылбырада алтап дьаан алтам эделе, ол ок ёйдё таяктарыгарды ичкеери таштап (17-чи дьур.), карга кадагар (18-чи дьур.). Сол будугарды он будугарга тартып, кенейте эки таягаарла тыныда темденигер (19-чы дьур.). Ол ок тужунда кёксигерди ле будугарды тыныда бёкёйтигер, колыгарды дезе тюзелгенче кайра эдигер (20-чи дьур.). Бир канча ёйгё эки будыгарла да дьылбырагар (21-чи дьур.).

Онын кийнинде сол будугарла дьылбырада дьаан алтам эделе, онон ары барарын алдындагы барганыгар чылап ок барыгар.

Эки алтап базыт. Эки алтап базатаны, дьаныс алтап базатанына тюней, башказы, дьанысла эн баштап эки катап дьылбырада алтайтанында болуп дьат.

15 дьур.

16 дьур.

17 дьур.

18 дьур.

Туу-чана техниказынын элементтери

Кажыла чаначыл, туу-чана техниказынын элементтерин дьакшы билип, кырды ёрё чыгарын ла кырды темён тюжерин, база бурулып, токтодынып турарын дьакшы билер учурлу.

Кырга чыгары

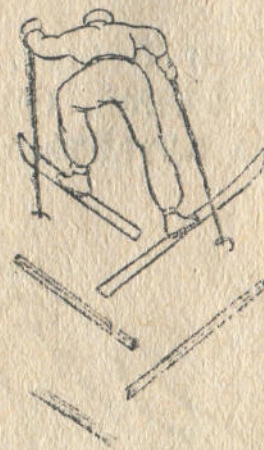
Текпиштенип „чыгары“. Келтегейигерди кыр дьаар эдин туруп алыгар. Чананы бойы-бойына дьергелей тургузып алыгар. Кыр ёрё, текпиштей базып, келтегейлеп чыгыгар. Таяктарды алтамнын кийнинен селий таянып, бир чананан бир чанага кёдюрилер тужунда, олорло тузаланыгар (22-чи дьур.).

Карчий-терчий базып чыгары. Ёрё кёдюрилер тужугарда, чананын ич дьанындагы кырыла темденип, ичкеери энчейигер. Таяктарыгарды кийнигер дьаар сонооры таянып туругар (23-чи дьур.).

Кыр ёрё кызынан ла чикезинен чыгары. Бийик эмес узада барган дьургееери дьабыс дьерге эмезе дьаан эмес тён дьерге чыгарда, ичкеери бёкёйип алала, таяктарыгарды тюрген таянып, кызынан эмезе чикезинен тегин базып-ла базып чыгыгар (24-чи дьур.).

22 дьур.

23 дьур.

19 дьур.

20 дьур.

21 дьур.

Кырдан тюзери. Тизелей базып алган буттарыгарды, ийнигердин дьалбагыла тюней эдип тургузуп алыгар. Кёксигерди ичкеери энчейтигер. Колдорыгарды тизегердин алды дьаар, таяктардын учын эмеш алчайта кийнигер дьаар тудугар (25-чи дьур.). Кырдан баштапкы ла тарый таяк дьок дьунулап туругар.

Кырдан тюзюп дьадала токтодынары

„Салдалай“ токтодынары. Кырдан тюзер тужугарда, эмеш отурып алыгар, онын кийнинде, чаналардын учын чончойыгарла дьургееери алчайтыгар. Чаналардын бажын дезде, бириктире тудугар. Ончо бойыгарды эки чанага тюптюней ден тудугар (26-чы дьур.).

Чананын чончойын канчала кире алчак бассагар, чананын токтооры оныбыла анча кирези камаанду болор.

Чананын таяктарыла келтегейинен таянып токтодынары. Таяктарды бириктире тудуп алала, оларды он эмезе сол дьаныгарга сонооры тудуп алыгар; бир колыгарла таяктардын учынан, алдынан ёрё кабыра тудугар, экинчизиле юстюнен темён талортозынан кабыра тудугар. Таяктарды канчала кирези тын дьаба бассагар, токтоду анча кирези тын болор. Кёксигерди таяктар дьаар энчейтпегер, онон башка ол дьаны дьаар бурула берер (27-чи дьур.).

24 дьур.

25 дьур.

26 дьур.

27 дьур.

28 дьур.

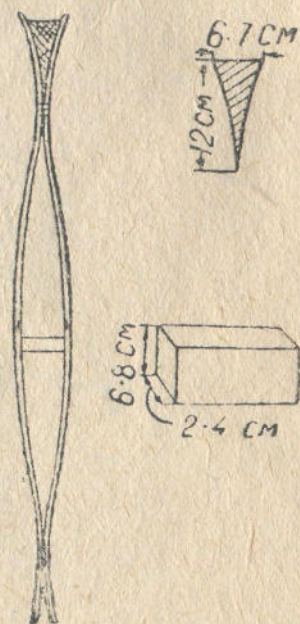
Дьыгылары. Тайганын техниказынын элементтерин юренип аларын баштаардан озо, арга дьокто дьыгылып турарынын техниказын юренип алар керек. Дьыгылып бараатсагар буттарыгарды тизе-

герден бюгигер, сол он будугарла отура туюжигер; ол ок ёйдё кёксигерди сол до (он до) дьаны дьаар бурултып, кабыргазынан дьада беригер, колдоргарды ла таяктарыгарды дьуны, ёрё суй салып алыгар, сол до (он до) будугарды суй тееп, ончо эдигерле карга дьаба дьадып ийигер (28-чи дьур.).

Чаналарды кичеери

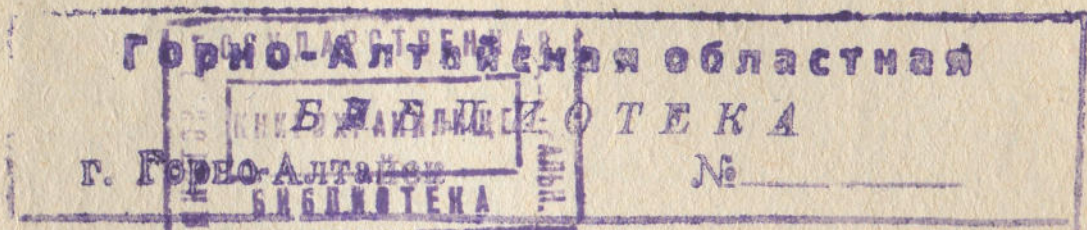
Чаналар тюрген элебезин деп, суу дьукпазын деп, оларды тудушла смолалап, сюркюштеп, бюгюге тургузып турар керек (29-чы дьур.).

Смолалаары. Смолалаарга карагайдын смолазын эмезе кайыннын тегедин тузаланыгар. Чаналарды кезелканын юстюне таманын ёрё эдип салып алала бензин, денатурат эмезе керосин шиндирип салган ару бёслё дьакшы дьазап дьыжыгар. Онын сонында, чананын арчып салган таманына, бёстин ёёниле эмезе кисточкала теп-текши тюней эдип смолалагар. Чаналарды паяльный лампала кёдюрезин текши дьылыдала, онын сонында база катап смолала сюркюштегер. Чананын таманы текши карарбаганча, сюркюштее-

рин ле ддыжып сыймаарын токтотпос керек. Чаналарды, анчадала олардын кобыл-дыгин кургак бөстин ёёниле (ондо артып калган смола чананын ддылбыранкайын кирелендирбезин деп) ддыкшы ддыжып турар керек. Онын кийинде, чаналар сооголокто оларды тюрген бириктире ддыба танала, ортозына тебиске кыстап салыгар (распорка). Чаналарды ссрююн ддыерге корулап туругар.

Сюркюштеери. Чаналардын ддылбыранкайын тыныдарга, оларды садудагы анылу сюркюштерле сюркюштеп турыгар. Чананын ару, кургак, ддыкшы смолалап салган таманына, сюркюшти эмештен текши сюртеле, онын кийинде чананын ддылбыркай таманын пропкала эмезе алаканла ддыкшы ддыжып турар керек. Онын соында база катап онойдо-онойдо кюннин аялгазынан кёрё, 2-нен 5 катапка ддыетире сюркюштеп турарга да кем ддыок. Чананын ддыгине сюрткюш артып калказын деп аддыарып кёрюп, оны калай сюркюштеп туругар. Чананын кабыргазын сюркюштеерин, анайта ок ундубагар.

Редактор Т. К. Бардин.

Тираж 2000 экз. Подписано к печати
21/II-41 г. Объем 1 п. л. Автор. л.
0,25. Знаков в п. л. 31800.

Цена 25 коп.

АН 157.

г. Ойрот-Тура, тип. из-ва „Кызыл
Ойрот“, Ойротская, 63.
Заказ № 136.

25 акч.
коп.

11327

В. СЕРЕБРЯКОВ
Заслуженный мастер
спорта СССР

Учись ходить на
лыжах

*Перевод с русского
на ойротский язык.*